

Ватан уғрунда

М. Ф. Асундин ятани
Азаттар Республикасы
Дөһләт Б.Т.С.С.А. АСЫ

БАКИ

2

1942

И р а д а

(Кино-сценари)

Чошгун мусиги тэрэннүмлэри алтында Чкаловун бир һейкэл кими эзэмэтли фигурасы чанланыр...

О, эллэрини көксүндэ чарпазлайраг, бир гартал бахышы илэ юхарыя, сэмая бахыр... Онун янында, башларында дэнизчи папары олан дэтсө-дэтсө кэнч пилот-курсантлар даянмышлар.

Һамысынын симасында бөйүк пилота гаршы дэрин бир һөрмэт охунур. Һамы сэмая бахыр.

...Галын булутлар арасындан гулаг батырычы гыжылты илэ ики аэроплан чыхыр...

Онлардан бириси чэлд маневраларла нэһайэт о бирисинин гуйруг тэрэфинэ кечир. Габагдаки аэроплан бу вэзийэтгдэн чыхмага чөһд эдир.

Лакин ардынча шыгыян аэропланын һүчумундан гуртара билмир.

...Көзлэри һэлэ дэ сэмая олан Чкалов мэмнунийэтлэ күлүмсэйир.

— Афэрин! — дейэ бир сәс эшидилр.

— Доғрудан да афэрин...— дейэ Чкалов башыны чевирир.

Кэнч өзбәк пилот Мүһәммәдов, Чкаловун она чевирилмиш бахышыны дуяраг өзүнү тэләсик топлайыр.

— Бу кимдир? — дейэ Чкалов сәс дэ сэмая бахыр.

Узун, арыг механик Попов, Чкалова яхынлашагаг мазәли бир һэйәчәйла нагл эдир.

— Азәрбайчан гушчыгазыдыр, Валери Павлович... Баки аэроклубундан пәрвазланыб... Мүәллиминин габагып-

да учуш имтаһаны верир... Майор Рыбаковла вурушур...

— Ады нэдир?— дейэ Чкалов көзлэрини сэмаядан чөкмөдән сорушур.

Механик ағыз долусу:

— Һүсейнбала Әлиев!

★

...Аэропланын кабинкасы. Һүсейнбала архайын, мэмнун вэ өткәм бир ифада илэ ирәлийэ бахыр.

О бири машинын кабинкасында сүкандан япышмыш долү сифотли майор Рыбаков көзүнүн бирини гыяраг ағыллы бир тәбәссүм вэ диггәтлэ байыра бахыр вэ бирдән аэропланы ирәли верир.

Һәр ики аэроплан дүз учушла, бир-бирини үзэринэ шығыйыр.

Араларындаки мөсафә кетдикчә азалыр.

★

...Аэродром. Попов һэйәчәйла:

— Она да бала шайин дейэрләр... Көр өз мүәллиминин ичә бәркә чәкир...

Бир аз араыда даянмыш Мүһәммәдов, һейрәтлэ ону динләйән кэнч бир курсанты баша салыр:

— Пилотун эсл ирадәен, бах, бурада өзүнү көстәрир... Аэропланлар габаг-габага кәлиб лан тоғтуначаглары анда огул кәрәк ки, дуруш вериб даянсын... Билдинми? Ким биринчи дөңүб галхарса о мөғлуб...

Мүһәммәдов сэмая нэһи исә көрәк бирдән сосини кәсир.

Аэропланлар бир-биринэ лан яхынлашдыглары анда Һүсейнбала өзүнү сахлая билмәйәрәк машиныны биринчи дөндәрир.

Чкалов күлүмсөйөр...
Попов дәриндөн нәфәс алараг ба-
шыны төрөддир.

— Йох балам...майор да көйнә нәр-
чәдир.

...Чкалов агыр, мөһкәм аддымлар-
ла ирәлilәйәрәк ерә эмиш аэропланы
янында дажыр...

Һүсейнбала, элинде йол чантасы,
эсәби бир көркәмлә кабинкадан чыхар-
кән бирдән Чкалову көрүр, өзүнү ити-
рән кими олу, алларини янына салып
«Һазыр ол» везийәтиндә даянаркән
баш ашагы тутмуш олдуғу чантадан
бир нечә кағыз вә бир шәкил дүшүр.

Чкаловун нәзәри бир ан чантадан
дүшән шәкилн үзәриндә даяныр...
Бу онун өз шәклидир.

Чкалов нәзәрларини, көзләри ири-
ри ачылмыш Һүсейнбалая галдырараг
кизилен бир төбәссүмлә сорушур:

— Һә... нечәдир, дост?... Учшундан
рызысанмы?

Һүсейнбала утанчаг бир ифадә илә:
— Валери Павлович... Ахы өзүнүз
көрүрдүнүз... Неч өзүм дә билмәдим
ки, габагдан нечә дөндүм...

Чкалов күлүмсөйөр вә ердәки шәк-
ли көтүрәрәк үзәринә һәйсә язып Һү-
сейнбалая гайтарыр...

...Һүсейнбала бөйүк бир һәйәчанла
шәкилн үзәринә язылмыш сөзләри
окуор:

«Көләчәк бөйүк вәтән мүнәрибәсиндә
сән өз гаршында мүәллиминнә де-
йил, дүшмәннә көрдүкдә машыны дөн-
дөрмәйәнчәксән. Дүшмәннә гаршы чошан
кин вә нифрәт сәнин ирадәнә бу күчү
вәрәчәждир».

Һүсейнбала башыны шәкилдән гал-
дыраркан, майор Рыбаков яхынлашыр.

Рыбаков:
— Учшун үчүн беш! Истираһәтә!
Һүсейнбала тәччүблә һәрби тәзим
әдәрәк чеврилиб яваш-яваш узагла-
шыр.

★
Диварларында мәшһур пилотларын
ишәклләри олан бир отаг.

Инди айры палтарда, сачлары да-
ралымш Һүсейнбала дивана ясланараг
көдөрли бир нәгмә окуор...

Онун көзләри гәмкин вә гайғылы-
дыр.

Һүсейнбала дарыхмыш бир һалда
нәгмәсини кәсәрәк аяга галхыр...

Отагы ичиндә бир-ики дөфә вәржәл
әдир.

Соңра этажеркадан бир китаб ала-
раг сән дә дивана йахылың вә бәягки
нәгмәсини охуа-охуа китабы вәзәглә-
йир...

Бу заман эйиндә халат олан орта
яшлы, хошифәт доктор о бири гапы-
дан дахил олу.

Доктор:
— Нәдир, енә белә гәм дәрәсына бат-
мысан?... Әжәр Чкалов мәннә тәрифлә-
миш олсайды, инди шадлығымдан кей-
ләре учардым.

Һүсейнбала китабы столун үстүнә
тулларараг:

— Әжәр буу охумуш олсайдыныз,
мәним дәрлими баша дүшүрдиниз...

Доктор китаба бахарараг:

— Билирәм... Чкаловун хатирәлә-
ридир... Сәнин һайә ишарә эләдийини
дә билирәм.

Доктор ики аэроплан модели кәти-
риб столун үстүнә гоюр.

Доктор:
— Бах, Чкаловла Байдуковун аэро-
планлары белә гаршылашдыгылары за-
ман һәр икиси беләчә, эйини анда дө-
нүб юхары галхды.

Һүсейнбала:

— Бәс мән? Ахы мән дөндүм...
Нә чүр олду ки, дөндүм? Нийә мән
дә онлар кими элә билмәдим? Бәлкә
сиз бунун сәбәбиннә сөйләйсиниз, док-
тор...

Доктор, һийләкәр бир төбәссүмлә:
— Элә бөйүк адамларын ирадәләриндә
дәки сирри билмәкдән төбәбәт ачиз-
дир...

★

Чкаловла Рыбаков, ян-яна дүзүл-
мүш гирычы аэропланларын янындан
кечирләр... Бөйүк пилотун үзүндә фә-
нәд вә гүрүр. О, машыналарын яны-
нда даянмыш кәч пилотлара ишарә
илә Рыбакова дейир:

— Әһ, майор... Билирсиниз, буна-
ры көрөндә мәним үрөйим нә гәдәр
шад олу... Билирсиниз буналар нә гә-
дәр умидли бир гүвәдир.

★

Онлар ирәлilәйәр... Газмадыр. Эй-
индә пилот-лейтенант формасы олан
Һүсейнбала көзләрини узаглара зиллә-
йәрәк бир нәгмә зүмзүмә әдир.

Бөйүк бир һәдийәә багламасынын
янында дөрд нәфәр пилот дурмушдур.
Һәдийәинин тахтасы үзәриндә бу
сөзләр язылмышдыр:
«Баки нефтчилари төрәфиндән, Ле-
нин шәһәри мұдафиәчиләринә һәдийә
йәдир».

Мүһәмәдов башыны төрәпәдәрәк:

— Саг олсун Бакилар... Кечә-күн-
дүз бүтүн фикирләри бизим анымыз-
дадыр.

Багша бир пилот:

— Бу саат Баки илә Ленин шәһәри-
нин үрәкләри биркә дөйгүчүр...

Һүсейнбала зүмзүмәсини кәсәрәк
дәриндөн нәфәс алыр:

— Бүтүн буналар аңчаг бирчә чаваб
вар...

Һәм, Һүсейнбаланын бармагы илә
кәстәрдийнә истигамәтә бахыр.

Бөйүк бир кәстәриш ләһәсиндә
бир чох пилот әдл вә һәр пилотун
нечә фашист аэропланы мәһв әтдийн
кәстәришләр.

Һүсейнбаланын фамилиясы гаршы-
сында күч рәгәми язылмышдыр.

Һүсейнбала:

— Йох... Һәлә бу да әздыр. Мән бу
мәһәббәти, бу гайғыны көрөндә, һәй-
сә фәвгәләдә бир иш әләмәк истәй-
рәм... Үрөйим од тутуб яныр.

Бу заман газманын юхары тапысы
ачылыр. Механик Попов ашагы эңир.
Попов:

— Машынар учуша һазырдыр!

Пилотлар чәлд шлемләрини кейр...
Онлар газмадан чыхаркан Һүсейнбала
бир папирос чыхарып тәләсик янды-
рыр...

★

... Майор Рыбаков эсәби вә ника-
ран бир һалда папиросуңу яндырып
пәнчәрәйә яхынлашыр.

Үзү даһа чох төвшиндә олан Попов
майора дейир:

— Нарайат олмайын, йолдаш майор!
Онлар гайыдачаглар, мүтлэг гайыда-
чаглар.

Рыбаков өз тәвшишини кизләдәрәк,
төбәссүмлә:

— Эләбәтә гайыдачаглар...

Бу заман отага һәрби палтарда бир
киши дахил олу. Бу, доктордур, о
күлүмсөйәрәк Рыбакова яхынлашыр.

Рыбаков доктору көрәрәк:

— Паһ... Хош көрдүк, йолдаш док-
тор... Сиз һара, бура һара?
Доктор Рыбакова әл вәрәрәк:

— Бәс нечә... Элә билирдиниз ки,
сиз гачыб мәним әлимдән гуртара би-
ләчәксиниз?..

★

Аг булут лайлары арасындан бир-
биринин ардынча дөрд аэроплан чы-
хыр. Бирдән онлары гара түстү дума-
ны бурыйыр... Бунун ардынча шид-
дәтли бир курулу эшидилләр...

Габаг мәшында олан Һүсейнбала
чеврилиб керийә бахыр: аэропланлар-
дан бири йөхүдүр.

Һүсейнбала кабинкадан эйилиб аша-
гы бахыр... Гарамтул бир шейин аша-
ғылара доғру кетдикчә узаглашдығы
көрүңүр.

★

Мүһәмәдов мөшә ачылыгында,
чархлары сыйып төкүлмүш бир аэро-
планы янында ерә узанып ганы ахан
голуну дөшүнә сыхарак, о бири әли илә
тапанча агыр вә эйини заманда гаршы
төрәфдәки коллудған да она доғру
атәш ачылар.

Мотор сәси эшидилләр.

Мүһәмәдов тапанчаны чыхыр... Та-
панча ачылдыр...

О, һәйәчанла әлини патрондашына
атыр.

Икичә патрон галмышдыр.

Мүһәмәдов бир ан гәзәблә әлин-
дәки ики патрона бахыр... Бирини та-
панча бәсарат атыр...

Дүшмән төрәфдән гарма-гарышып
сәсләр эшидилләр.

Мүһәмәдов кәскиң, гәт'и бир нә-
зәрлә тапанчасына бахыр.

Дүшмән төрәфдән кәлән сәсләр кет-
дикчә чохалыр.

Мүһәмәдов тапанчаны галдырып
яваш-яваш кичкәһана яхынлашдырыр.

Бу заман аяга галхан дүшмән сәл-
датларыны юхарыдан шиддәтли пу-
лемлот атәшинә тутурлар.

Онларын арасына гарыштыгыг дү-
шүр.

Мүһәмәдов әлини сахлаяраг чев-
рилиб юхары бахыр.

Бир аэроплан лап алмагдан күзәрәк
ерә эңир. Һүсейнбала башыны кабин-
кадан чыхарараг Мүһәмәдәва гыш-
гырыр:

— Тез ол!
Мүһәмәдов галхыб машина догру йуурур.

Мүһәмәдов аэропланын аяг өриндө даярлаг барк-барк кабинкадан япышыр. Аэроплан сүр'үтлө галхыр...

Гирслөвны немец автоматчылары артыг узаглашмагда олан аэроплана тароф үмидсиз аташ ачырлар...

★

Майор Рыбаковла доктор отагда бөйүк нисаранчылыг ичиндөдирлер.

Байырдан мотор сәси эшидилер. Рыбаков бир севинчлө пәнчәрәйә яхылашыр...

Доктор байыра йуурур...
Доктор тәләсик ирәиләйир...
Нәш'ә илө охунан бир нәгмә эшидилер...

Һусейнбаланын газмада зүмзүмә этдийн нәгмәни аз гала богазы йыр тыла-йыртыла охунн Попов докторун габагына чыхыр.

Һусейнбала аэропланын янында даяныб ача ирәламыш элини сарыйыр. Доктор архалан она яхылашыр...

Һусейнбала чевирилиб доктору көрәркәп севинчлө гышыгыр:
— Доктор!

Доктор күдүмсәйәрәк:
— Сән дейсән тәбәбәтлә элегәни лап кәсмишсән...

Һусейнбала гәһгәһә илө күләрәк:
— Илх доктор... Кәрәк элө элөм ки, ниләрәмин сирри тәбәбәт үчүн бир талпача олсун...

★

«Сәнин Ленин ордени илө тәлтиф олунамагын бизим гәлбимизи бөйүк фәхрә дуйгулары илө чырындырыр. Биз бакили йолдашларың, сәнин бөйүк Ленин шәһәрәнин мудафияси урундаки гәһрәманлыгыларыңла фәхр эдириң.

Биз ишанырчыг ки сән, заманәмизини эң бөйүк пилоту олан Чкаловун шәһли образыни һәмәинә олдуғу кими дэма гәлбидә янадачәтсән... Вә эң чәтин дэгәләрәндә онун бөйүк ирадәсидән илөм алачәтсән».

Дәшүндә Ленин ордени, әйиндә комбинзон вә голтуғунда шлеми олан Һусейнбала мәктүбу охуюб бир гәдәр һэйчәнлә бүкүр вә чибиндән бир дәстә кағыз чыхардараг һәмәин мәктүбу

оллары арасына гоюр.
Бу заман учуша там һазыр һалда далбадал дәрә пилот дахил олур.

Һусейнбала кағызлары енә дө чибинә гоюр вә чәлд шлемини кейәрәк үзәриндә хәритә олан чантасыны ачыр...

О бири пилотлар да чәлд өз чантасыны ачырлар.

Һусейнбала хәритәйә бахараг:
— Тапшырыг беләдир йолдашыр...

★

Майор Рыбаков әлиндә папирос пәнчәрәнин габагында даянымышдыр. Там бир сүкүт.

Майор чевирилиб папиросуну күдәгына басыр.

Саата бахдыгда үзү чох нараһат бир ифадә алыр.

Мотор сәси эшидилер.
Рыбаков чәлд пәнчәрәнин габагына кечир.

Үч нәфәр пилот дахил олур.
Майор севинчәк кәри дөнур.
Пилотлардан бири рапорт верир:

— Тапшырыг еринә етирилмишир, йолдаш майор! Ләкин гайдыркан барк думана дүшдүйүмүз үчүн йолдашларымыздан...

Пилотлардан бири дө дахил олур.
Рыбаков:
— Демәк ялыз Әлиев...

★

Һусейнбала кабинкасында архайынча отуруб өз севимли маһнысыны яваш-яваш охуюр.

О, бирдөн әйләрәк ашағы бахыр. Ашағыда, бир чайын көрәнында чоңду немец һиссәләри көрүнүр...

Һусейнбала буиларын үзәриндә бир дөирә вурандан сонра аэропланын гейд дөртәрчәсини ачыб тәләсик языр:

«...Чайын сол сәһилиндә...эң вә узундуг дөирәләрини тоғгүшдугу нөгтәлә немец һиссәләри ерләшмишир. Бөйүк бир дәстә илө учуб онылары бомбардан этмәк оларә. Һусейнбала дөстәри өртәрәк гырычасыны аэродрома доғру истигаментлондирәркан дөшнәтәли бир мәнзәрә гаршысында галыр:

Она доғру бир дәстә дүшмән аэропланы кәлир...

Һусейнбала сайыр...бир, ики...алты.

Бирдөн Һусейнбала эң яхындаки дүшмән машинына һүчүм эдәрәк ани бир маневра илө онун гуйруг тәрәфинә кечир. Дүшмән аэропланы бу вәзийәтдән чыха билмир вә Һусейнбаланын атәшиндән түстүләнәрәк ашағы юварлавыр.

Дүшмән аэропланыры бир ярым дөирә һалында топлашараг Һусейнбалая һүчүм эдирләр.

Һусейнбала машины ашағы верир... Дүшмәнни яйләм аташи аэропланы дөшк-дөшк эдәрәк күлләрләр онун башы үзәриндән кечир...

Һусейнбала дикәләр.
Онун чийинә күллә дөйир.

Ики дүшмән аэропланы Һусейнбаланын машинынын гуйруг тәрәфиягә кечир.

Һусейнбала үч дөфә майялга вурараг онылары архасына кечир...

Шиддәтәли атәшлә бирини дө вуруб салыр.

Һусейнбаланын голуна күллә дөйир... О, шиддәтәли агрыдан үзүңу гырындырыр...

Бу заман лап яхындаки машындан атәш ачан дүшмән пилоту Һусейнбала бахараг ийрәңч бир тәрәдә күлмәйир вә машиныны она доғру шыгыдыр.

Көзләри гәзәбиндән од тутуб янан Һусейнбала дө она доғру шыгыйир.

Дүшмән пилотунун үзү дөһшәтәли бир ифадә алыр... Онун аэропланы да ашағы юварлавыр.

Һусейнбаланын аягына күллә дөйир... Аягыны чәкмәк истәркән бир күллә дө боюна дөйир.

О, һушуну итирир...
★

...Аэродром.
Майор Рыбаков, доктор, Попов, голу боюндан асылы олан Мүһәмәдов вә башгалары кәдәрли бир сүкүт ичиндә даяныб көзләрини үфүгә зилләләмишләр.

Һамынын үзүндә дәрәин бир интизар охуюр.

Докторун һалы хейли пәришандыр. Попов майора доғру ирәиләйәрәк:

— Нарәһат олмайын йолдаш майор...

Нә гәдәр кечикмиш олса да о, кәлиб чыхачаг...

Рыбаков:
— Шубһәсиз гайыдачаг...
★

Һусейнбала көз гапагыларын чәтинликлә галдырараг дөшүрдән ахан гана бахыр вә нәйи исә хатырларяг голтуғ чибиндәки кағызлары чыхарыр.

Чкаловун күллә илө дөһшәтәли шәкли дө онылары ичиндөдир.

Һусейнбала бүтүн диггәтәнин көзләринә топлаяраг шәклә бахыр, үзү Чкаловунки кими сарсылмаз бир гүвәвәт вә ирадә ифадә эдөн бир һал алыр.

Чкаловун шәклә гейд этдийн сон сөзләр бөйүк планда нәзәрә чарпыр: «Дүшмәнә гаршы чошан кин әң нифротин сәнин ирадәнә бу күчү верәчәкдир».

Һусейнбала шәкли гейд дөфтәрини арасына гояраг амансыз бир гәзәблә, она доғру кәлән дүшмән аэропланынын үзәринә шыгыдыр.

Һәр ики аэроплан дүз учушла бир-биринин үзәринә чумур.

Арадаки мөсәфә кетдикчә азалыр... Аэропландар гыжылтыл илө бир-биринә лап яхылашан заман, сағ әли илө сүкәндән япышмыш Һусейнбаланын гәзәбли үзү вә о бири кабинкада өзүңу итирмиш дүшмән көрүнүр.

Өзүңу сахлая билмәйән дүшмән пилоту чевирилиб галхыр... вә түстүләнә түстүләнә көздән итир.

Һусейнбаланын машины мөвазишәтин итирмиш һалда, ләнкәр вурә-вурә узаглашыр...

Бәдәни ган ичиндә олан Һусейнбала кетдикчә тағәтдән дүшәрәк һушуну итирир...

О, машиныны шиддәтәли бир силкәнишиндән яры айылыр...

Думашлы көзләри илө ирәлийә бахыр...

Узағларда, күнәнин парлаг шығығы алтында Ленин шәһәрәнин мәғрур гүлләләри көрүнүр...

Машыны бир даһа шиддәтлә силкәләнир.

Һусейнбала бүтүн күчүнү топлаяраг ону идәрә этмәйә чәлд эдир.

★

...Аэродром.
Рыбаков далбадал папирос чәкир.

Мүһөммәдов дишләрини бир-бирине сыхараг, гырлымсыз бахышларыны бир нөгитәйә зилләмишдир.

Доктор дәрин бир һәйәчан ичиндә варкәл эдир.

Мотор сәси эшидилир.

— Кәлир!—дейә Попов гышгырыр.

— Кәлир!—дейә башга бир сәс эшидилир.

Көйдә бир аэроплан гәрибә тәрздә ләнкәр вүра-вүра ерә ятыр.

Рыбаков ирәли атылыр.

Севинчиндән өзүндән чыхмыш Попов һүсейнбаланын маһнысыны охуя-охуя ирәлиләйир вә бирдән сөз онун богазында гуруюр.

Попов дәһшәтлә гышгырыр:

— Өлүб!?...

Рыбаков сонсуз кәдәр яған бахышларыны күлләләрдән дешик - дешик олмуш аэропландан һәрләйиб һүсейнбаланын мейити үзәриндә сахлаяраг һәзин бир сәслә:

— Йох... Бу өлмәздир!—дейир.

Пилотлар чәназәни майорун әлиндән алырлар.

Доктор, һүсейнбаланын яраларыны ағыр бир кәдәрлә кәздән кечирәрәк:

— Доғрудан да белә адамларын ирә-дәләриндәки сирр гаршысында һәр бир элм ачиздир.

Ики дамла көз яшы янагларында донмуш майора нә исә узадырлар.

Бу, һүсейнбаланын аэропландаки гейд дәфтәрчәсидир.

Рыбаков дәфтәрчәни вәрәгләйир.

Чкаловун язылы шәклини кәрәрәк нәзәрләрини бир ан онун үзәриндә сахлайыр. Сонра вәрәги чевирәрәк нәйи исә охуюр...

«...Бурада чохла немец һиссәләри вар. Бөйүк бир дәстә илә учуб онлары бомбардман этмәк олар».

★

Көйүн үзү дүшмәнә доғру учан аэропланларла долмаға башлайыр.

Онларын бомбардманларынын түстү-сү көрүнүр.

Түстү сейрәлдикчә мусиги тәрәннүм-ләри алтында һүсейнбала Әлиевин эзәмәтлә һейкәли йүксәлир.

